

Prikazi knjiga

Dunja Jutronić-Tihomirović

James Milroy — Lesley Milroy,
AUTHORITY IN LANGUAGE, INVESTIGATING LANGUAGE
PRESCRIPTION AND STANDARDIZATION,
Routledge and Kegan Paul, London, 1985.

Britanski sociolingvisti James i Lesley Milroy u zajedničkoj knjizi pod naslovom *Authority in Language* upućuju na predrasude i probleme zbog pogrešnih stavova o preskripciji i jezičnoj standardizaciji te na praktične posljedice takvih stavova. Problemu prilaze s teorijskog i empirijsko-deskriptivnog stajališta koji je unutar lingvističkih ispitivanja vezan za sociolingvistiku. Navodimo nekoliko citata koji upućuju na cilj te knjige. Tako autori kažu: »We are attempting a more balanced discussion of linguistic prescriptivism within the broader social and political context« (1985:98), a u zaključku: »This book is amongst other things a plea for realism and knowledge. There is a depressing general ignorance of the nature of language and the complexity of linguistic issues in society and linguistic matters« (1985:175).

Za čitaočev uvid navodimo naslove 8 poglavlja knjige: 1. Prescription and Standardization, 2. Standard English and the Complaint Tradition, 3. Spoken and Written Norms, 4. Grammar and Speech, 5. Linguistic Prescription and the Speech Community, 6. Linguistic Repertoires and Communicative Competence, 7. 'Planned' and 'Unplanned' Speech Events, 8. Some Practical Implications of Prescriptivism: the Linguistic Adequacy of Language Assessment Procedures.

Preskriptivizam se osniva na stavu da su određeni jezični oblici »ispravni«, a drugi »neispravni«. Autori preskriptivizam povezuju prije svega s jezičnom standardizacijom, a standardizaciju, nadalje, s jednim vidom društvene diskriminacije, kad određena društvena klasa ili grupa govornika potcjenjuje jezik govornika drugih društvenih grupa. Autori o tome imaju vrlo određeno i oštro mišljenje jer smatraju da se jezična diskriminacija javno prihvaća, dok su druge vrste diskriminacije, kao što su rasna ili religijska, neprihvatljive u demokratskom društvu. Upravo su sociolingvistička istraživanja uputila i upućuju na teškoće s kojima se susreću članovi onih grupa koje ne vladaju standardnim jezikom u situacijama i na mjestima gdje se traži takva upotreba jezika. U povijesti lingvistike, a naročito u strukturalističkim teorijama gdje se prioritet daje jezičnoj deskripciji, preskripcija se osuđuje kao nenaučna, ali se time i isključuje iz domene ozbiljnih jezičnih proučavanja. Bloomfield je, na primjer, smatrao da pitanje preskriptivizma nije ni od kakvog interesa za lingvistiku jer u nauci nema dobrog ili lošeg jezika, pravilne ili nepravilne, gramatičke ili negramatičke jezične upotrebe. Međutim, takav naučni stav nije nimalo utjecao na javnost i običnog čovjeka jer, kako kažu autori, »general public continue to look to dictionaries, grammars and handbooks as authority of 'correct' usage« (1985:5).

Običan čovjek od pamtivyjeka pridaje jeziku vrijednosne sudove. Riječi imaju magičnu moć, neke se od njih izbjegavaju, druge su vezane za ugodne asocijacije, jedne liječe, dok druge ubijaju. Teorijska razlika koja se pravi između jezičnog sistema i jezične upotrebe ne postoji za običnog čovjeka. Ljudi uvijek govore o upotrebi i, kako točno primjećuju autori, nikad neće priznati jednostavnu ali vrlo važnu činjenicu da se jezik neprestano mijenja. S gledišta jezičnog sistema, pitanja o ljepoti jezika, njegovoj logičnosti ili superiornosti nemaju nikakvu važnost, no ta pitanja mogu biti vrlo važna i relevantna na nivou jezične upotrebe. (Vidjeti, npr.: Bugarski, 1983, poglavlje »Popularni sudovi o jeziku«). Sociolingvistička istraživanja pokazala su da je vrlo teško identificirati popularne stavove o jeziku. Ljudi su skloni iznošenju sasvim različitih mišljenja javno i privatno. Iako smatraju da je prestižni, standardni varijetet onaj kojim bi trebalo govoriti, oni i dalje govore lokalnim dijalektom koji ih vezuje za njihovu govornu zajednicu. Jedan od sociolingvističkih zadataka jest da se ustanovi zašto se i dalje govori nestandardnim varijetetima, dok se javno tvrdi da je standardni jezik jedini pravi i ispravan.

Standardizacija je vezana uz preskripciju time što se u standardnom jeziku govori o pravilnoj upotrebi jezika. Postoje oblici koji su ispravni, dok su u uspoređenju s njima kolokvijalni i nestandardni oblici namjerne devijacije od »zakona«. Autori razlikuju dvije vrste pritužbi koje se odnose na standardni jezik a koje nazivaju: legalističke i moralističke pritužbe. Zadatak je legalističkog pristupa da održava ideologiju standarda kao inherentno superiornijeg jezičnog varijeteta, i njegovi se zagovornici bore protiv nestandardnih oblika jer ih smatraju gorima i iskvarenim oblicima. U moralističkom pristupu ne postoji takav odnos prema nestandardnim oblicima jer se njegovi zastupnici brinu prije svega za jasnoću jezičnog izražavanja kao odraz logičnog i jasnog misaonog procesa. Autori odobravaju moralistički stav prema standardnom jeziku jer smatraju da je relevantan za obrazovanje, a osuđuju legalistički pristup kojim se samo širi pogrešan stav prema standardnom jeziku time što se na govorni jezik prenose pravila koja vrijede za pisani jezik. Varijabilnost je inherentna u govornom varijetetu a jezičnom standardizacijom se smanjuje lepeza varijabilnosti koja je karakteristična za govor. Autori posvećuju dosta prostora razlikama između govornog i pisanog jezika jer se upravo u sociolingvističkim istraživanjima naročito naglašava primat govornog jezika u kojem je skriven začetak i početak svake jezične promjene. Govornom jeziku ne mogu se nametati norme pisanog jezika. Pisani jezik je planiran, uniformiran, bez neposrednog šireg konteksta, a govorni je jezik raznolik, ovisan o situaciji, govorniku sudioniku, često eliptičan i ne striktno planiran. Neznanje i nepoznavanje prirode govornog jezika navodi mnoge, čak i stručnjake, da nekritički primjenjuju iste principe na oba medija. Drugim riječima, stroga primjena ideologije standardnog jezika zanemaruje činjenicu da govornikove jezične sposobnosti variraju prema kontekstu, sugovorniku a i govornoj i društvenoj situaciji. Preskriptivna pravila koja su vezana za pisani jezik mogu, zapravo, uništiti potencijal i fleksibilnost govornog idioma. Tako mnoge rečenice iz nestandardnog jezika nisu negramatičke, već samo nisu prihvatljive u pisanom jeziku. (U nas je o tome vrlo slikovito pisao Bugarski, 1983, u poglavlju »Greške u jeziku«). Svoju osudu preskriptivizma i ideologije standardizacije autori konačno povezuju sa širim društvenim stavom potcjenjivanja vrijednosti govornika nestandardnih varijeteta.

Kakve su posljedice takvih stavova o jeziku u nastavi, pri testiranju jezičnih sposobnosti i u raznim terapijama govora? Autori drže da su posljedice pogubne. Oni navode primjere kako su prema rezultatima jezičnih testova sasvim zdrava, normalna i inteligentna djeca svrstavana u gluha i mentalno zaostalu djecu. Mišljenje autora je da u nastavi profesor ne može jezik predavati efikasno ako nema makar ponešto sistematskog znanja o razlikama između standarda i dijalekata. No činjenica je da se glas stručnjaka lingvista u takvim slučajevima malo poštuje, pogotovo upozorenja da jezični testovi ne ispituju jezično znanje, koje se u takvim slučajevima ocjenjuje izvan situacijskog konteksta, i time se ne uzima u obzir komunikacijska kompetencija. U raznim vrstama terapija govora potrebno je dobro razgraničiti patološke oblike od nestandardnih, vernakularnih ili kolokvijalnih oblika. Autori se zalažu za stanoviti pragmatički pristup koji ne bi bio samo test dodan već postojećim testovima osnovanima na principima preskriptivizma, pisanog i standardnog jezika, već bi bio sasvim novi pristup koji mora uzeti u obzir vrlo osjetljiv odnos što postoji između jezične upotrebe i situacijskog konteksta.

Iznijeli smo ideju vodilju ove knjige koja bi se mogla definirati kao osuda pogrešne primjene preskriptivizma i standardizacije. Navest ćemo još nekoliko zanimljivih opažanja. Autori upućuju na rezultate istraživanja koja pokazuju da masovna sredstva komuniciranja ne utječu na širenje standardnog jezika onoliko koliko se obično smatra. Jedan od rezultata njihovih istraživanja pokazuje da utjecaj standardnog jezika nije toliki da bi utjecao na fonološku strukturu regionalnih dijalekata u određenim društvenim slojevima. (Slični rezultati izneseni su u članku Jutronic-Tihomirović, 1986.) Masovna sredstva informiranja šire svijest o standardu, ali vrlo malo utječu na njegovo konkretno prihvaćanje. Trudgill, npr., smatra da jezične promjene šire pojedinci u kontaktu s govornicima drugih varijeteta ili dijalekata. On na jednome mjestu kaže: »In other words, the electronic media are not very instrumental in the diffusion of linguistic innovations, in spite of widespread popular notions to the contrary« (1986:40).

Nadalje, velika je greška kada se smatra da djeca uče jezik u školi. Djeca uče u školi čitanje i pisanje te preskriptivna pravila koja su vezana za pisani jezik, ali ne i za govorni. Ako se ta pravila primijene na govor, ona zapravo mogu uništiti govorni potencijal i govornu fleksibilnost.

Interesantna ideja, koju autori obećavaju razraditi, ali je, nažalost, nigdje detaljnije ne razrađuju, jest da razlike između standarda i nestandardnih varijeteta nisu samo društvene, već i jezične prirode. Proces jezične standardizacije uključuje smanjenje neobavezne varijabilnosti u jeziku (»the suppression of optional variability in language«, str. 8). Nastojeći istaknuti negativne strane smanjivanja varijabilnosti u jeziku, što je neminovni princip jezične standardizacije, autori zapostavljaju činjenicu koju, među ostalima, spominje i W. Haas, upozoravajući: »The inherent variability of language would be a threat to communication if it were not held in check by an equally inherent tendency to maintain rule-governed standards of usage« (1982:19).

Lingvisti će u ovoj knjizi naći malo toga što je od teorijskog interesa za lingvistiku, ali knjiga nije s tom namjerom ni pisana. Ona je namijenjena onim stručnjacima koji su po svom pozivu usko vezani za obrazovni sistem. U knjizi se govori prije svega o britanskoj situaciji gdje se stav prema stan-

dardnom jeziku mijenja. Tako P. Trudgill smatra da standardni engleski-
-engleski (EE) neminovno postaje sve heterogeniji i nešto manje monolitan
nego što je bio. Tako Trudgill kaže: »Standard EE, like many other vari-
eties, is a somewhat fluid, dynamic and ill-defined entity« (1984:43).

Iako pitanja preskriptivizma i standardizacije u našim uvjetima nisu
identična britanskim (vidjeti: Kalogjera, 1978), ova je knjiga zasigurno rele-
vantna za mnoge naše pristupe jeziku, za bolji uvid u jezičnu upotrebu, sta-
vove prema jeziku onih koji se profesionalno bave jezičnim pitanjima i za
svakog znatiželjnika koji se brine o sudbini jezika.

Literatura

- Bugarski, R. 1983. *Lingvistika o čoveku*. Beograd: Prosveta (drugo izdanje).
Hass, W. (ur.) 1982. *Standard Languages, Spoken and Written*. Manchester Univer-
sity Press.
Jutronić-Tihomirović, D. 1986. »Jedna moguća sociolingvistička univerzalija«. *Radovi
FF u Zadru*, 25. 17—28.
Kalogjera, D. 1978. »On Serbo-Croatian Prescriptivism«, u knjizi: W. R. Schmalstieg
i T. F. Magner (ur.). *Sociolinguistic Problems in Czechoslovakia, Hungary, Ro-
mania and Yugoslavia*. Columbus: Slavica Publishers. 388—400.
Trudgill, P. (ur.) 1984. *Language in the British Isles*. Cambridge: Cambridge Univer-
sity Press.
— — — 1986. *Dialects in Contact*. Oxford: Basil Blackwell.